

СУЧАСНИЙ СТАН СИРОВИННОЇ БАЗИ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

І.В.Білоус, молодший науковий співробітник
Національний науковий центр «Інститут виноградарства
і виробництва ім. В.Є.Таїрова» УААН

За результатами аналізу основних показників стану сировинної бази виноградарсько-виноробного підкомплексу України було визначено тенденції розвитку виноградарства, зазначено основні напрямки стабілізації, підвищення конкурентоспроможності і економічної ефективності цієї галузі.

Вступ. Актуальність науково-прикладного опрацювання проблеми визначення сучасного стану сировинної бази виноградарсько-виноробного підкомплексу України зумовлена тим, що виноградарство є однією з найважливіших галузей її агропромислового комплексу. Для визначення основних шляхів підвищення конкурентоспроможності та ефективності використання своєї галузі необхідно проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку виноградарства в Україні. Окрім необхідності стабілізації та формування подальшого стійкого розвитку виноградарства і виноробства України на перспективу, на сьогодні важливим є також виведення цієї галузі на міжнародний рівень, особливо в умовах приєднання до СОТ та інтеграційних устремлень до світового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і виділення невиділених раніше частин. До проблеми визначення сучасного стану сировинної бази виноградарсько-виноробного підкомплексу України зверталися І.Г.Матчина, Б.В.Буркинський, А.Н.Бузні, А.А.Панасик, Л.А.Оганесянц, О.Д.Лянний, Я.С.Спектор та інші вчені. Але поки ще незадовільний стан цієї галузі та інтенсивне просування до світового економічного простору вимагає її постійного наукового супроводу.

Формулювання цілей статті (постанова завдання). Мета проведеного дослідження полягає у визначенні стану виноградарства України та шляхів подальшого розвитку цієї галузі, орієнтованої на збільшення обсягів виробництва продукції виноградарства, підвищення її конкурентоспроможності та економічної ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для України, а особливо для її південних областей та Закарпаття, виноградарство є надзвичайно важливою галуззю, яка здатна приносити значні прибутки. Але аналіз сучасного стану та тенденції розвитку галузі показує, що протягом багатьох років у виноградарстві України зберігається небезпечна тенденція занепаду. Це засвідчує скорочення площі насаджень, зменшення їх урожайності та обсягів валового збору, що характерне для всіх областей промислового виноградарства.

На рис. 1 представлено динаміку площі виноградників України, починаючи з 1971 року до теперішнього часу. Аналіз показує, що площа виноградників України, як за всіма категоріями господарств, так і сільськогосподарських підприємств зокрема, питома вага яких складає **86%**, постійно скорочується (в середньому на **2,5%** щорічно).

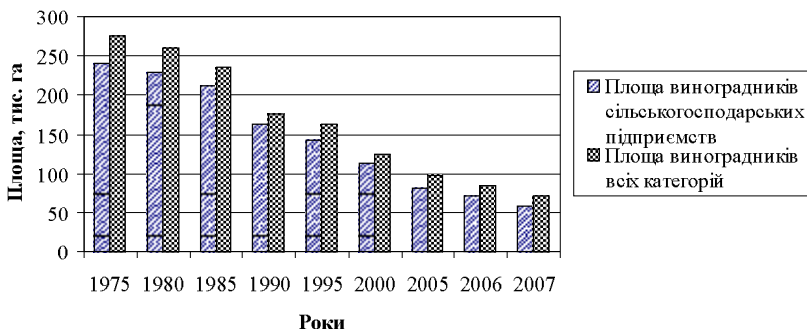

Рис. 1 Динаміка площі виноградників в Україні

Станом на **1.01.2008** р. площа плодоносних виноградників в Україні за всіма категоріями господарств становить **71,2**

тис. га, або **76,3%** від загального обсягу площі виноградників, а стосовно сільськогосподарських підприємств – відповідно **58,5 тис. га та 73,0%**. На рис. 2 визначено, що площі плодоносних виноградників в Україні також мають тенденцію до зменшення, хоча скорочуються вони дещо повільніше – в середньому на **2%** щорічно. Пояснюється така невідповідність тим, що має місце зменшення площі молодих насаджень через скорочення обсягів закладання нових виноградників.

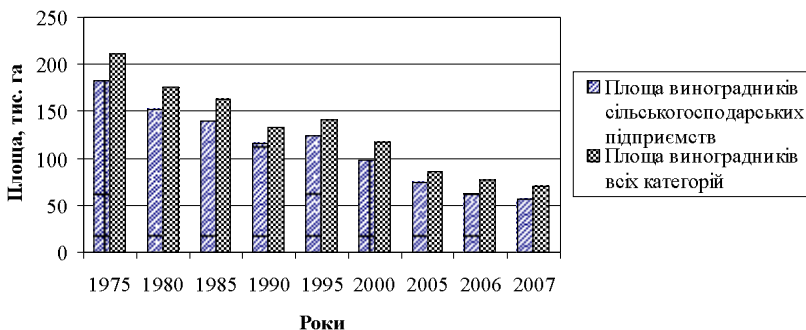

Рис. 2. Площа плодоносних виноградників в Україні

За останні **17 років** (роки незалежності) розкорчування виноградників завжди перевищувало закладання (рис. 3,4), особливо високий індекс вибуття площі виноградників спостерігався в період **1995-2000 рр.**, коли розкорчування в середньому **9,7 тис. га** за рік, а закладання молодих виноградників – лише **1,6 тис. га**. У **2007 році** розкорчування виноградників та закладених вирівнялись, що є позитивним моментом та дає надію на збереження зростаючої динаміки закладання молодих насаджень. Площа молодих посадок в Україні становила на **1.01.2008 р.** **21,6 тис. га**, тобто **30,0%** від загальної площі.

Тенденція скорочення площі виноградників притаманна практично всім регіонам України. У теперішній час **97,7%** виноградників України зосереджено в п'яти областях: Одеській, Херсонській, Миколаївській, Закарпатській, Запорізькій та АР Крим. Таблиця 1 відображає динаміку скорочення площі виноградників всіх виноградарських регіонів України.

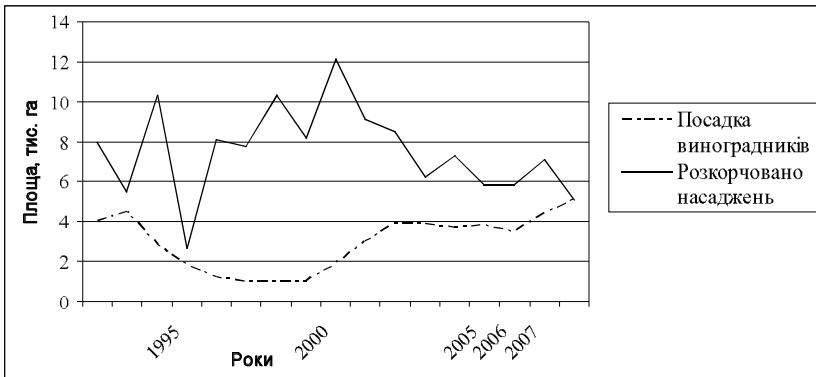

Рис. 3. Площі закладки та розкорчовування виноградних насаджень в Україні

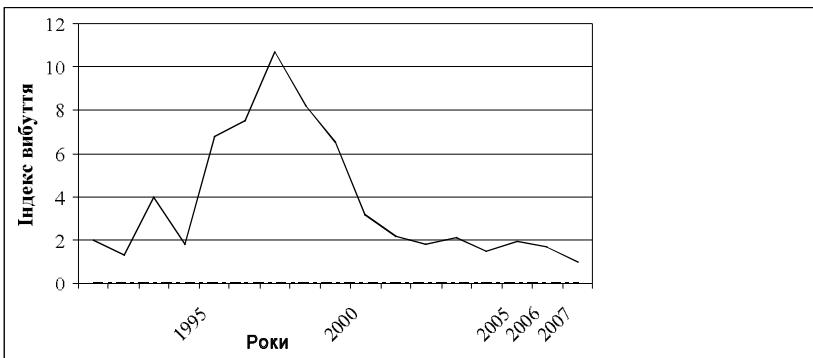

Рис. 4. Співвідношення площі корчування та закладання виноградників в Україні

Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що порівняно з 1971 р. площа насаджень винограду в Україні скоротилась в 2,7 раза і становить на початок 2008 р. 93,3 тис. га., в т.ч. у сільськогосподарських підприємствах 80,1 тис. га нових насаджень, а розкорчовано 98,0 тис. га, тобто на кожний гектар нових посадок припадає майже 1,63 га насаджень, що виключаються з господарського обігу.

Водночас зазначимо, що в багатьох виноградарських підприємствах експлуатуються насадження віком більше 20 ро-

ків і зовсім відсутні молоді виноградники. Саме ця обставина обумовить найближчими роками зменшення площі плодоносних насаджень та збереження негативної тенденції у їх відтворенні, бо щорічне вибуття старих насаджень внаслідок фізичного та морального зносу буде значно перевищувати площі, які будуть вступати у плодоносний вік.

Таблиця 1

Площа виноградних насаджень по регіонах України (сільськогосподарські підприємства), тис. га

Області	В середньому за рік									2007 в % до 1971
	1971- 1975	1976- 1982	1981- 1985	1986- 1990	1991- 1995	1996- 2000	2001- 2005	2006	2007	
Україна	238,9	230,0	213,9	162,8	146,7	113,8	87,5	80,1	80,1	33,4
В т. ч. АР Крим	106,6	88,7	85,6	67,5	63,3	51,9	39,8	32,2	30,7	28,8
Одеська	80,9	78,7	71,4	53,5	50,4	45,6	34,3	31,6	33,1	40,9
Херсонська	18,6	25,0	25,4	19,5	19,4	15,9	7,2	6,4	5,9	31,7
Миколаївська	16,3	17,2	16,2	14,0	13,7	11,2	7,9	7,0	7,4	45,4
Закарпатська	9,4	11,6	10,5	6,9	6,8	5,3	3,4	2,7	2,6	27,7
Запорізька	3,7	3,7	3,9	1,8	1,7	1,2	0,3	0,3	0,3	8,1

Основними причинами скорочення площі виноградних насаджень в різні періоди часу можна вважати наступні:

- масове закладання виноградників без урахування екологічних факторів (1965 – 1984 рр.);
- антиалкогольна кампанія (1985 – 1988 рр.);
- загальна криза економіки України (1989 – 2007 рр.) [1].

Серед світових виробників винограду за площею виноградних насаджень на 1.01.2008 р. Україна заходиться на 20 місці (1,2 % всієї площі виноградників у світі), серед європейських – на 10 місці (2,4%), серед країн СНД – на третьому (13,3%). Її конкурентами є, в першу чергу, Італія, Франція, Німеччина, Греція, Португалія, Румунія, Угорщина, а серед країн СНД – Молдова та Узбекистан [1, 5, 6, 7].

Поряд зі скороченням площі насаджень одним з основних чинників спаду виробництва винограду стала низька та не-

стабільна за роками врожайність. Найбільш висока врожайність за досліджуваний період мала місце в 1982 році – 67,0 ц/га, а найнижча у 1988 році – 24,0 ц/га, середньорічна врожайність за період дослідження становила 34,0 ц/га, тоді як середня врожайність в країнах – світових лідерах виробництва винограду досягає 100,0-120,0 ц/га.

Характер зміни врожайності по рокам практично ідентичний для всіх виноградарських регіонів України (табл. 2), так само, як і низький її рівень.

Таблиця 2

Динаміка врожайності виноградних насаджень по областях України (сільськогосподарські підприємства), ц/га

Області	В середньому за рік									2007 р. в % до 1971- 1975рр.
	1971- 1975	1976- 1980	1981- 1985	1986- 1990	1991- 1995	1996- 2000	2001- 2005	2006	2007	
Україна	44,8	43,2	48,1	48,4	33,8	26,0	33,5	24,4	40,1	89,5
В т.ч. АР Крим	49,6	43,0	55,7	52,8	33,3	26,2	33,1	20,4	44,1	88,9
Закарпатська	30,8	29,6	26,9	34,4	29,4	13,7	20,1	11,7	10,4	33,8
Запорізька	36,0	21,8	29,3	27,3	21,1	6,1	4,9	0,3	6,3	17,5
Миколаївська	29,8	44,6	48,7	52,8	37,0	32,7	50,2	41,4	54,4	182,5
Одеська	44,3	40,4	43,9	46,4	35,3	26,5	30,1	27,9	34,3	77,4
Херсонська	33,1	34,1	50,2	41,5	30,3	24,4	46,8	17,3	54,1	163,4

Низький рівень врожайності виноградних насаджень в Україні обумовлюється цілою низкою причин:

- неоптимальне розміщення виноградних насаджень;
- нераціональний сортовий склад;
- недостатня увага до питань клонової та фітосанітарної селекції;
- поганий агротехнічний стан виноградників;
- високий рівень зрідженості [3].

Починаючи з 1971 року, валові збори винограду, на жаль, також мають тенденцію до зниження (табл. 3) – зменшення обсягів виробництва винограду в Україні обумовлено як скороченням площ виноградників, так і зниженням врожайності та продуктивності насаджень.

Серед світових лідерів по валовим зборам винограду Україна посідає 27 місце у світі (0,6% світового виробництва винограду), серед європейських країн – 11 місце (1,14%), серед країн СНД – третє (14,3%) [5,6,7].

Таблиця 3

Динаміка валового збору винограду по областях України (сільськогосподарські підприємства), тис. т

Області	В середньому за рік									2007р. в % до 1971- 1975рр.
	1971- 1975	1976- 1980	1981- 1985	1986- 1990	1991- 1995	1996- 2000	2001- 2005	2006	2007	
Україна	802,8	652,4	737,5	607,1	423,2	264,9	248,5	154,8	234,4	29,2
В т.ч. АР Крим	400,7	274,0	310,4	281,7	173,1	115,7	105,6	57,1	114,0	28,5
Закарпатська	36,0	23,1	20,1	18,3	14,0	5,9	5,5	2,5	2,1	5,8
Запорізька	10,6	5,5	9,1	3,8	2,3	0,4	0,1	-	0,1	0,9
Миколаївська	29,7	44,9	62,1	44,5	36,1	24,5	28,1	19,9	24,0	80,8
Одеська	289,7	255,0	241,1	206,9	150,7	98,9	86,3	69,1	80,6	27,8
Херсонська	36,1	47,6	93,9	52,1	46,0	19,3	22,7	6,0	13,4	37,1

Висновки. На сьогодні виноградарська галузь України характеризується істотним зменшенням площ насаджень і зниженням їх продуктивності, яке до того ж супроводжується загальним падінням ефективності виробництва винограду і продуктів його переробки при відносному рості попиту населення на них.

Ураховуючи необхідність стабілізації та подальшого розвитку виноградарства, в Україні, відповідно до Закону України «Про виноград і виноградне вино» Міністерством аграрної політики України у 2008 році було розроблено концепцію розвитку галузі на підставі результатів наукових досліджень, проведених у Національному науковому центрі «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.С.Таїрова» та Національному інституті винограду і вина «Магарач». Метою цієї концепції є формування стійкого розвитку виноградарства і виноробства України на перспективу, орієнтованого на збільшення обсягів виробництва продукції виноградарства, підвищення її конкурентоспроможності та економічної ефективності.

Для насичення внутрішнього ринку конкурентоспроможними продуктами виноградарства та розширення їх експорту концепцією передбачається:

- розширити площу виноградників у сільськогосподарських підприємствах у **2010** році до **115** тис. га і у **2015** році – відповідно до **145** тис. га;
- збільшити валовий збір винограду в **2010** році до **523** тис. т і у **2015** році – до **902** тис. т;
- здійснити позитивні структурні зрушення у виробництві продукції за рахунок розширення в загальному її обсязі частки сільськогосподарських підприємств з **57%** (2004р.) до **78%** (2010р.) і **88%** (2015р.);
- щорічно закладати нові виноградні насадження у сільськогосподарських підприємствах на площі **5-10** тис. га [2].

Запропоновані прогнози розрахунки виробництва продукції виноградарства базуються на результатах аналізу кон'юнктури ринку, основних тенденцій і факторів розвитку цієї галузі, врахування можливих змін площі насаджень, їх продуктивності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матчина И. Г. Экономика виноделия / И. Г. Матчина, А. Н. Бузни — Симферополь : Таврида, 2003. — 256 с.
2. Матчина И. Г. Обоснование прогноза развития виноградарства и виноделия Украины до 2015 года: [міжвідомчий тематичний науковий збірник «Виноградарство і виноробство» / голова ред. кол. Власов В.] — Одесса: Optimum, 2007. — Вып. 44. — С. 76—85.
3. Буркинский Б. В. Экономические проблемы виноградарства и виноделия: монография / Б. В. Буркинский. — Одесса: Иститут проблем рынка и экономика-экологических исследований НАН Украины, 2007. — 216 с.
4. Зубець М. В. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України / М. В. Зубець. — К.: Аграрна наука, 2004. — 844 с.
5. Панасик А. Л. Мировое производство винограда и вина / А. Л. Панасюк // Виноделие и виноградарство. — 2003. — № 1. — С. 12—13.
6. Оганесянц Л. А. Мировое производство и потребление вина в 2006 г. Предварительная оценка / Л. А. Оганесянц, А. Л. Панасюк // Виноделие и виноградарство. — 2007. — № 2. — С. 6—7.
7. World economics viticultural data: (annual report of international organization of grape and wine 2007) [електронний ресурс]: <http://www.oiv.org>.